

Milena Angelova

New Bulgarian University (Bulgaria)

[mangelova74@yahoo.com], ORCID ID: 0000-0002-0208-1989

“An Obstetrician of the Cultural Revolution”: The Physician, Biopower, and Muslim Women in Communist Bulgaria during the 1960s

Abstract: *This article examines the case of Dr. Gani Ganev, a rural physician in the village of Bezvodno (Kardzhali region), whose activities in the 1960s were elevated into a propaganda model of the so-called “cultural revolution” directed at Bulgaria’s Muslim population. Drawing on Ganev’s unpublished “diary-novella” (1961–1965) preserved in the Kardzhali State Archive, the study analyses how biomedical authority, socialist modernisation, and national-communist biopolitics intersect in everyday practices of surveillance, disciplining, and assimilation. The diary reveals an unusually explicit articulation of what Foucault terms biopower: systematic monitoring of women’s bodies, aggressive interventions in reproductive practices, the creation of a female “sanitary intelligence” network, and the pathologisation of religious and cultural norms. The text also exposes how Soviet minority-management models – especially the Soviet (Azerbaijani) “Geokchay experiment” – were imported and adapted to the Bulgarian context. Dr. Ganev’s self-fashioning as a “doctor-hero” illustrates the fusion between medical, ideological, and administrative functions within the communist project of ideological homogenisation. By reading this diary both as a self-serving political performance and as a rare documentary trace of localised state power, the article offers a more nuanced account of the 1960s – a period often overshadowed by later assimilation campaigns – and highlights the centrality of women’s bodies in the national-communist reordering of muslim minority communities.*

Keywords: *Muslim minority; Bulgaria; 1960s; Biopower; Women’s bodies and reproductive surveillance; Cultural revolution; Soviet minority-management models (Geokchay experiment); National-communism.*

Милена Ангелова

Нов български университет

**„Акушер на културната революция”: лекарят,
биовластта и мюсюлманките в комунистическа
България през 1960-те години**

Преднамереният „дневник“ на селският лекар-визионер и „образцовите“ политики в микромащаб – доктор Гани Ганев в село Безводно, 1962–1972¹

В предложения анализ на конкретния случай с лекаря от село Безводно и „санитарния надзор“ над жените мюсюлманки предлагам по-нюансиран биомедицински прочит на противоречивите политики, които променят живота на турската общност в България през сравнително слабо изследвания период на 1960-те години, скрити зад заетия от съветската теория и практика евфемистичен термин „културна революция“.

Никому неизвестният днес д-р Гани Ганев в края на 1960-те години се превръща за кратко в пропагандна „звезда“ на комунистическия режим в провеждането на „културната революция“ в с. Безводно, Кърджалийски окръг. За „образцовата“ му дейност са публикувани десетки репортажи и очеркови статии², на него е посветен и късометражният документален филм „Лекарят от село Безводно“ (1971, реж. Начо Папазов). В основата на изследването на случая с Гани Ганев³ е непубликуваният „дневник-повест“ (според

¹ Статията е подготвена в рамките на проект *Политически репресии над жени-мюсюлманки по време на комунистическия режим, женски мрежи на съпротива и гражданска реабилитация*, финансиран от Български фонд за жените, Програма „Ценности“ 2024, Договор № 24–PROP-000610/30.08.2024.

² „За мен и работата ми в Кърджалийски окръг бяха публикувани редица очерци: във вестник „Нов живот“, вестник „Здравен фронт“, вестник „Труд“, вестник „Йени ъшък“, сп. „Йени Хаят“ и „Поглед“.... Докато бях в Кърджалийски окръг написах стотици материали, които са публикувани във вестник „Нов живот“ и другаде...“ – пише Г. Ганев в писмото си до директора на архива в Кърджали през 1977 г. (ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 1, л. 3).

³ Гани Ганев (1928–1990), роден с. Блъсково, Варненско. Работил в периода 1961–1972 г. в селата Костино, Русалско и Безводно. Автор на книгата *Село Безводно в миналото и днес* (1969). Учи в Педагогическото училище в Шумен (1946), но прекъсва и заминава в Чехословакия по кампанията за набиране на земеделски работници. Там работи „като бригадир на немски момичета, чакащи изселване в Германия“ (Български бригадирски батальон „Клемент Готвалд“, 1946–1947), и в уранова мина – като ръководител на бригада от немски военнопленници (1948)“. По препоръка на Крум Кюлявков следва медицина в гр. Храдец Карлове (1948 до 1950) и в София (1951). След прекъсване и военна служба (сапър и разузнавач, ст. лейтенант), през 1955 г. Г. Ганев подновява следването си във Висшия медицински институт в София и завършва медицина през ноември 1961 г. Според автобиографията му, той самият е пожелал да работи в Кърджалийски окръг. От януари 1962 до ноември 1972 г. завежда Общинската здравна служба в с. Безводно. След това е лекар във Варненската

литературната диагноза⁴ на неговия автор) в маломерния личен архивен фонд (частично постъпление) на Гани Ганев, съхраняван в Държавен архив – Кърджали.⁵ Написан в услужлив идеологически слог „Дневникът на един селски лекар“ е воден почти всекидневно от дипломирането на д-р Ганев в края на 1959 г. до 1965 г., когато, според него, завършва „битовата революция“ в с. Безводно.

Още докато е селски общински лекар (до 1972 г.) д-р Г. Ганев успява да напише и да публикува издадената от Националния съвет на Отечествения фронт многотиражна книга „Село Безводно в миналото и днес“ (1969), която дълго време е единствената публикувана история на селото и е представителна за пожелателния образ на партийно-политическата линия към турската общност в България през 1960-те г.⁶ През 2016 г. е публикувана и книгата на Реджеп Арифов⁷ „*Bezvodno-Ata diyarım /Безводно – земя на предците*“ – на турски и на български език (Arifov, 2016). В кратката глава, озаглавена „Тайната мисия на д-р Ганев“, той посочва: „Книгата за Безводно на д-р Ганев, написана през 1969 г. под диктата на тогавашното комунистическо правителство на Тодор Живков, включва и своя разказ за Безводно. Тогав поръчковият творчески проект получава много широка подкрепа от културните институции на социалистическата система, но не и от местните жители, които са объркани... Тази политика се основаваше на безпочвена идеология (Arifov, 2016, 123).

работническа болница. – ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 2, л. 1-6.

⁴ ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 4, л. 2.

⁵ ДА – Кърджали, ЧП 161. Фондът се състои от общо 4 архивни единици – кореспонденция между д-р Г. Ганев и директора на архива Т. Ингилизов по набирането на архивни документи и библиографски справки за публикациите на д-р Ганев (1974–1982) (15 листа); автобиография на Г. Ганев (1975) (6 листа); снимки (5 бр.); непубликуван ръкопис в машинопис „Дневник на селския лекар, 1959–1965“ (275 л.)

⁶ От кореспонденцията на д-р Ганев с директора на Държавния архив в Кърджали става ясно, че освен ръкописа на *Дневника на селския лекар*, той е подготвил и два романа – *Сините очи* (81 стр.), *Халиде* (94 стр.) и пиесата *Агрономката* (49 стр.). Тези книги съм писал докато бях в Родопите и действото им се развива в Кърджалийски окръг... Притежавам брошура „История на здравното дело село Безводно“, която възнамерявахме да издадем чрез Окръжен музей Кърджали, но така остана... – ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 1, л. 2.

⁷ Реджеб Ариф (1932–2022), роден село Кадънка (останало под водата на язовир „Боровица“). Учи в ардинското село Русалско, а по-късно в Медресето в Кърджали. През 1950 г. завършва Педагогическото училище в град Стара Загора. Дълги години, до пенсионирането си, е бил учител в различни населени места в областта, включително и в родното си село Кадънка и в с. Безводно.

Реджеп Арифов разказва алтернативната версия на събитията от този период – изселването на част от жителите на селото в Турция и във вътрешността на страната след кооперирането през 1959 г., идеологическият натиск над местните „партийни кадри“ и религиозни представители, режисирането на „преобличането“ на жените и на преименуването в „смесените“ бракове от селото и др. (Arifov, 2016)

Село Безводно се намира на раздела между източната и западната част на Родопите. Почти обезлюдено при насилственото изселване през 1989 г., в разпръснати по склоновете махали през последните години живеят по-малко от 30 души. През 1960-те години, когато д-р Ганев е общински лекар, в състава на Безводенски народен съвет са включени селата и махалите: с. Безводно, с. Кадънка, мах. Ряка, мах. Бозва, мах. Гоганлар, мах. Саръ кая, мах. Пъндък йеря, мах. Узун сърт и изселената махала Костан чеир (Ганев, 1969).⁸ Към 1962 г. в Безводно живеят 1620 жители⁹ – турци, чийто основен поминък е тютюнопроизводството и в по-малка степен – животновъдство (овце и кози, както и мулета и катъри за самарски превоз). Селото се намира в изолиран и труднодостъпен район – по това време без шосеен път – и пътуването до селото е по катърски пътеки през селата Комунига, Женда, Соколите и Ка-

⁸ През 1960-те години административно Безводенският народен съвет граничи със селата Горна сполука и Ненково от Русалски общински съвет; село Соколите от Комунигски съвет на Кърджалийски окръг; с. Три могили на Новаковски съвет от Пловдивски окръг; и селата Шарен нос, Рибен дол и Рибарка от Загражденски съвет на Смолянски окръг.

⁹ Според преброяването от 1946 г. жителите на селото са 1946 души, но при изселването на турците от 1951 г. две от махалите обезлюдяват, а след кооперирането част от жителите се изселват и към вътрешността на страната (Arifov, 2016). През м. март 1963 г. Гани Ганев предприема собствено „Преброяване на действителното живеещо население в района“ и го представя в *Дневника*. Според събраните от него данни в с. Безводно живеят 665 души, като са включени жителите на махалите Саръ кая и др. В с. Кадънка – 234 жители; махала Ряка – 116; в махалите Бозва и Гоганлар – общо 225 души. „В целия Безводенски съвет живеят 1200 души – с родените до края на 1963 г. Поради изселванията през есента на миналата година и в началото на тази, броят на населението е значително намален. В тези данни не са включени и учениците, които учат извън Безводно, студентите, войниците... Не са включени и изселените от района, но водени за жители на общината... Така, близо 260 души се водят за Безводенци, които от 6-7 години не живеят тук“ – ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 4, л. 207.

дънка. По тая „тебеширена пътека“ разстоянието е 27 км. от свързаното със шосе с. Комунига.¹⁰ В *Дневника* на д-р Г. Ганев усилията му да се започне прокарването на път до Безводно (десетки писма до всички нива на партийната йерархия, вкл. и 3 писма до Тодор Живков), а после и за електрифицирането на селото, са изведени като водещи теми. Особен акцент в записките на доктора е и осъществяването на „културната революция“ (David-Fox, 1999; Fitzpatrick, 1999) – писанията на доктора могат да бъдат четени в най-голяма степен като показан опит за реализиране на партийните предписания по отношение на турската общност и по-специално по отношение на медикализиращия надзор над женските тела ... и улове.

Националкомунизмът като културната революция – политиките към турската общност в България, 1956–1971

Асимиляцията на мюсюлманските общности е процес, „възпалявал“ периодически политиките на различни режими на управление в България през XX век (Иванова 2020, 137). Историята на кампаниите за културна асимиляция по време на комунистическия период е сравнително добре документирана, хроникарна и изследвана, вкл. и ескалирането на проектите за религиозна и етническа хомогенизация и формирането на националната държава и нейните най-репресивни форми през 1980-те години (Вж. Аврамов, 2016; Груев, 2003, 2014; Груев и Калъонски, 2008; Neuburger, 2004; Иванова, 2002; Sygkelos, 2011; Lubanska, 2015; Erolova, 2025 и др.).

Когато на 9 септември 1944 г. доминираният от комунистите Отечествен фронт взема властта, в България живеят около 750 000 турци, предимно селско население, компактно населяващо югоизточните административни райони около Кърджали, Хасково, Стара Загора, Пловдив, Сливен и североизточните области Разград, Русе, Шумен, Търговище, Силистра, Добрич и Варна. След 1944 г. българското комунистическо управление привидно следва зададената от Москва доктрина за „пролетарския интернационализъм“, която изтъква *приоритета на класата над нацията* (Маринов, 2019; Иванова, 2020, 138). Конституцията от 1947 г. дава формално на *националните малцинства* правото на културно изразяване, образование и печат на собствен език. Паралелно с това и следвайки логиката на националната сигурност в контекста на

¹⁰ ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 4, л. 16-18.

Студената война, комунистическата власт разселва принудително около десет хиляди помаци (и турци) от южната граница в други части на страната (Груев и Калъонски, 2003, 20-21). В началото на 1950-те години, когато в разгара на изселването към Турция над 155 000 турци, помаци и роми мюсюлмани напускат страната¹¹, съветската страна насочва българското ръководство към нов вектор на политиките спрямо турското население: „превъзпитание и включване в задачите на режима“ – по примера на съветския опит с „нацмен“ (съкращение от *национальное меньшинство*) на основата на признаване на националните особености („културна автономия“), стимулиране на културното и икономическото развитие и „активно участие на различните националности в изграждането на социализма“ (Волокитина, 2016, 353-254; Зафер, Муратова, 2022). Така, през 1950-те и частично през 1960-те години преобладават усилията за „спечелване“ на мюсюлманското население чрез активна „модернизаторска“ политика. Полагат се специални грижи за формирането на послушен местен партиен елит от турската общност. В същото време действа с нарастваща сила държавният атеистичен натиск (Назърска, 2022).

Постсталинисткото управление бележи отчетлив завои в посока заличаване на „културната автономия“ и поставя началото на серия от асимилационистки мерки, следващи етнонационалистическа логика и изместването от „интернационализъм“ към национализъм (от „класа към нация“), и към промяна на политиките към религиозните и етнически малцинства (Груев, 2014; Иванова, 2002; Маринов, 2009). След Ноемврийското решение на Политбюро на ЦК на БКП от 1956 г. за „издигането на политическото, културното и материално положение на българо-мохамеданското население“ в пропагандната реторика на управляващия режим, като „евфемизъм“ за политическата линия на принудително „приобщаване“ на мюсюлманското население в страната, се налага терминът *културна революция* – обобщаващ политиките за модернизация, насочени към ускоряване на съветизацията и изграждането на безкласово атеистично общество.¹²

¹¹ Въпреки че политическият режим представя изселването като доброволен акт, на практика то е инструмент в ръцете на режима за „национална“ хомогенизация чрез намаляване на дела на турското малцинство в общото население (Ivanov, Onsoy, 2022, 33; Зафер, 2021).

¹² В този контекст антирелигиозните кампании, провеждани от началото на комунистическия период, прерастват в „борба с исляма“. Чрез забранителния

Отначало привнесеният от съветските политики към малцинствата термин изглежда твърде абстрактен, но с течение на времето в тази дефиниция се включва приоритетно системата от мерки за премахването на традиционното облекло и свързаните с него традиции и начин на живот на мюсюлманите в страната. Това означава, че основният фокус на тези политики се оказват жените – неслучайно „разфереджаването“ и „преобличането“ се превръщат в дериват за резултатност на *културната революция* и на важни за режима външни белези на „комунистическата модерност“. Така, зад *културната революция* се скрива по-широк спектър от инструменти за насилствена асимиляция и българизация на мюсюлманското население (Пашова, Муратова, 2023, 132; Ciddi, 2021).

На 4 октомври 1958 г. пленум на ЦК на БКП разглежда т. нар. „Тезиси за работата на партията сред турското население“¹³. Този документ очертава коренна промяна в политиката на „приобщаване“ – променят се нагласите за „преодоляването“ на националните, религиозните, езиковите и битовите особености на турската общност в България. Моментът едва ли е случайно избран, доколкото малко преди приемането на тезисите България е посетена от съветския партийен ръководител Н. Хрущов, а в Съветския съюз по това време се провежда политика на „русификация“ и реформа на училищното образование, която води, наред с другото, до ограничаване на преподаването на неруски езици, най-вече сред „нетитулярните общности“¹⁴ (Волокитина, 2016, 357-358).

С приемането на „Тезисите“ от 1958 г. следва цяла поредица от (официални и неогласени) решения и мерки до средата на 1960-те години: сливане на турските с българските училища и постепенно свеждане на майчиния език до избираем предмет; чистки сред учителите; свиване на броя и периодичността на турскоезичните издания – публичната употреба на турския език системно е ограничавана под претекст за *интегриране* на турското малцинство в българското общество (Хаджъ, 2022); настъпление срещу мюсюлманската религия и традиции, а атеистичната пропаганда

Закон за вероизповеданията от 1949 г. религиозните дейности на мюсюлманите са поставени под строгия контрол на Службата на Главното мюфтийство, която вече не е избираем, а бюрократичен, назначен от БКП, орган (Ivanov, Önsöy, 2022).

¹³ ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 353, л. 350-470.

¹⁴ За съветските политики към „нетитулярните общности“ в социалистически Азербайджан вж. Goff (2021).

громи "реакционната същност" на исляма (Ялъмов, 2002, 328-330; Воденичаров, 2011; Назърска, 2022).

През октомври 1961 г. на XXII конгрес на КПСС е приета нова *Програма* на съветската комунистическа партия, отразяваща разчетите за изграждане на комунистическо общество в Съветския съюз до 1980 г. В сферата на „националните отношения“ се очертава нов етап на заличаване на етнокултурните различия чрез „ускорено сближаване на националностите“ в отделните републики, за да се създадат предпоставки за създаване на нова „съветска социалистическа нация“ на основата на руския език. В светлината на изразеното намерение на КПСС за „интегриране и укрепване на световната социалистическа система в политическата, икономическата и културната сфера и за все по-голямо сближаване на социалистическите нации“, на конгреса е изказано предложение съюзниците от Източния блок да последват съветския пример. Българското партийно ръководство, вярно на блоковата дисциплина и заявявайки, че програмата на КПСС е и програма на БКП, поема курс към създаването на „единна комунистическа нация“ (Волокитина, 2016, 361). Тези промени в партийните политики се развиват на фона на първия опит за насилствено преименуване на помаците през 1964 г., приключил с временно отлагане на насилствени действия и известно смекчаване на курса. Като повратна в това отношение се пропагандира известната в онези години реч на Т. Живков в село Владимировци, Разградско, озаглавявана в партийно-просветната литература с идиличното *„Дружни и единни през вековете“* (Груев, Калъонски, 2008, 113; Петров, П., М. Мюсюмов, 1966). В този дух се предприемат мерки и „за повишаване на жизненото равнище“, отново се обръща специално внимание на кадровата политика и „етническото“ представителство на различни нива, а и за кратко се организира отделът към ЦК *За работа с масовите организации и турското население* (1966–1968) (Ялъмов, 2022, 343-347).

През февруари 1969 г. се очертава нова ограничителна линия чрез решението на Политбюро *„За по-нататъшното подобряване на работата сред турското население и пълното му приобщаване към българския народ в борбата за социализъм и комунизъм“*.¹⁵ В началото на 1970-те години режимът на Т. Живков въвежда нови политики с трайни последици за малцинствата в страната, най-

¹⁵ ЦДА, ф. 1Б, оп. 35, 558 – Протокол № 84 от 25 февруари 1969 г. от заседание на Политбюро (ПБ) на ЦК на БКП.

важната от които е адаптирането на Брежневата теза за „единния съветски народ“ към българския случай – социалистическа държава с един народ и един език чрез премахване на отличителните белези на малцинствата (Стоянов, 1998, 143). Конституцията от 1971 г. кодифицира перспективите на хомогенизационния проект и за *гражданите от небългарски произход* поддържането на турска национална култура в България практически спира (Маринов, 2009). Първите жертви на асимилаторската политика през 1970-те години са помаците, а през следващите почти две десетилетия верига от политически реформи и събития води до ескалация на асимилационистките политики и към турците в България. Така, дори в периодите, когато официалният идеологически слоган е за *пролетарския интернационализъм*, при управлението на комунистическите режими от съветски тип (1944–1989 г.), същностната ендемична проекция е тази на *националкомунизма*.

(Про)съветските национални (био)политики и медицинската пропаганда: жените мюсюлманки като обект на „културната революция“

След 1956 г. политиките, насочени към националните малцинства в Съветския съюз скъсват окончателно с „утвърдителното действие“ – както Тери Мартин определя по-ранните съветски политики на *коренизация* (Martin, 2011)¹⁶. Постсталинистският контекст в СССР в сферата на езика и образованието утвърждава руската националистическа посока, заличава политиките на поне привидно национално различие, автономност и самоопределение, и задълбочава русификацията (Smith, 2017). Биомедицината също се оказва важен ключ в комплекса на *културната революция*. Така, въпросите за хигиената се оказват преплетени с „културните проблеми“ и държавния контрол, а здравно-санитарният дискурс в „социалистическото строителство“ се разглежда като безпроблемно партньорство в рамките на рускоцентричните политики към другите националности в съветската страна (Дергалова 1963; Goff, 2021).

¹⁶ Тери Мартин изследва съветската *коренизация* – политики за „подкрепа за формирането и развитието на малцинствени езици и култури“ (Martin, 2011, 9-27). В съветския случай на политиките на *коренизация*, както показва Юри Слъзкин, често се изобретяват националности и се конструират „национални“ култури в контекста на новоформираните „етно-териториални единици“ (Slezkine, 1994).

В изследователските дискусии върху съветските *национални* политики към мюсюлманските общности в Кавказкия регион и в Централна Азия по време на сталинисткия период и след това, се откроява изследването на Пола Майкълс върху „медицинската пропаганда и културната революция“ в съветски Казахстан (Michaels 2000) като пример, илюстриращ политическия контекст на агресивното въвеждане на *биомедицината* – разбирана като важен сегмент на *културната революция*, която във всички региони се стреми да създаде общосъветска идентичност.¹⁷ Лишен от суеверия, от „новия съветски човек“ се очаква да вярва в способността на съветската държава и на комунистическата партия да доведат гражданите до по-високи нива на икономическо и културно развитие. Заедно с това медицинската дейност е съпроводжана от постоянни атаки по отношение на традиционния начин на живот на съветските мюсюлмани, заклеияван най-често като „религиозен фанатизъм“ и определян като основна причина за разпространението на социалните и инфекциозните болести. Ето защо здравните работници не само трябва да прилагат конкретно медицински знания, но и да се борят срещу „социалните условия“, които се смятат за „провокатори“ на тези болести. Както показва анализът на Майкълс, в казахстанския случай въпросите за хигиената се оказват тясно преплетени с културните въпроси, а „борбата с обичаите“ (обряждането, „негативните последици“ от постенето по време Рамазан, раждането в домовете и др.) се превръща в унищожителни политики за казахската традиционна култура и цели засилване на централизирания държавен контрол над региона (Michaels 2000). *Културната революция* се оказва не просто партийна политика за обща „модернизация на бита“, но цели и заличаването на различията в новото атеистично общество (Tokareva, 2024; Gross, 2018). След кратък период на облекчаване на отношението към религията по време на и непосредствено след Втората световна война, съветският режим подновява усилията си за изкореняване на исляма и следване на твърдите атеистични политики от 1954 г.¹⁸

¹⁷ Вж. Hoffmann (2014); Prozorov (2014).

¹⁸ Макар че тази кампания не е толкова агресивна, колкото болшевишката атака срещу религията през 1920-те и 1930-те години, режимът на Хрущов създава огромен функциониращ апарат за насърчаване на атеизма на всички нива на обществото (Abman, 2024, 130; Grossman, 1973, 383; Northrop, 2004). Вж. и Климович (1958). За късните съветски политики и антирелигиозните кампании вж. Martin, Beliakova (2024); Dudoignon, Noack (2011).

В книгата *Принудително освобождение: Мюсюлманките в Съветски Таджикистан* Зинаида Абман изследва методите и реториката на антирелигиозната кампания при управлението на Хрущов, която е насочена специално към жените в републиката, като тя разглежда и някои от последиците, които стават по-очевидни при режима на Брежнев (1964–1982) (Abman, 2024, 131). Както и при изследването на П. Майкълс, и тук се открояват фокусите на пропагандата в подкрепа на *биомедицината* в съветските периферии и се акцентира върху ролята на лекарите (Michaels, 2000, 59). Официозните биографии на „лекарите-герои“ от страниците на партийния печат – „осъществяващи самоотвержено“ *културната революция* – са толкова сходни и се разказват по толкова съгласуван начин, че създават образа на почти *архетипен герой*, чиято работа придобива почти митични измерения.¹⁹ Деконструкцията на мита за лекаря-герой в биомедицинската пропаганда предлага възможен ракурс към ролите и ценностите, пропагандирани от режима и отразяващи усилията му да предефинира нагласите и практиките сред мюсюлманската общност и в България – какъвто е случаят и с д-р Гани Ганев.

В своя анализ на мястото на жените в съветската система Мери Бъкли също припомня, че жените са ключов залог на *културната революция* (Buckley, 1989, 26), а и по-късните изследвания за „съветските“ мюсюлманки го потвърждават (Tohidi, 1998; Paert, 2004; Edgar, 2006; Kandiyoti, 2007; Kamp, 2011; Behzadi & Direnberger, 2020).

Със завършването на процеса на насилствена колективизация в България (за с. -Безводно това е 1959 г.), ежедневието на преобладаващо селската турска общност започва да се променя драстично. Заради кооперирането, относителната независимост на ежедневните жизнени навици на селяните се променя. В изследването си за турската общност в България Волфганг Хьопкен обяснява въздействието на тази промяна: „Колективизацията е не само посегателство върху собствеността на дребните селяни, но и оказва много по-голямо влияние върху ежедневието и обичаите на

¹⁹ В своето изследване на сталинистката литература Катерина Кларк нарича този архетип "положителен герой" (*positive hero*). Кларк определя положителния герой като „относително скромна фигура, ... но колкото и скромна да е той, биографията му символично пресъздава етапите на историческия прогрес, описани в марксистко-ленинската теория”(Clark, 1981, 49-50).

турците, отколкото на българите. Например включването на жените в трудовите бригади е в сериозно противоречие с тяхната традиционна роля. То било съзнателно използвано, за да разклати „консервативното поведение“ на турската общност“ (Hörken, 1997, 66). Освен създаването на колективни земеделски стопанства (ТКЗС), в рамките на един постепен процес започват да се прилагат и много „социални реформи“. Кампаниите за разфереджаване са част от този комплекс от мерки. Анализирайки „разфереджаването“ на мюсюлманките в България, Мери Нойбъргър отбелязва съветския опит и прилагането му в българския случай: „Стремежът да се активизират мюсюлманите и особено „най-изостаналият“ елемент от тях – жените, да изпълняват първите петгодишни планове и да бъдат продуктивни в новите колективни стопанства, е съчетан с огромяване на турски и български език, за да се пропагандират догмите на новата държавна идеология. ОФ изпраща ... част от женотделите или женските секции в турските райони, за да изнасят лекции като „Турската жена – активен строител на социализма“, „Ислямът – реакционен враг на жените“, да водят курсове, да провеждат събрания и да организират комитети за привличане на мюсюлманките в работата на партията“ (Neuburger, 1997, 175). Централно място в тези политики се отрежда именно на жените, тъй като без тях е невъзможно да се овладее и промени „битът“ и нагласите на членовете на семействата, особено на подрастващите (*новото поколение*).²⁰

Изследвайки партийните политики към жените мюсюлманки, Нурие Муратова посочва, че те са „група, която е трудно да бъде контролирана, а същевременно е видима, заради „външните белези“ (Муратова, 2013). Тези жени в най-голяма степен се свързват от управляващите с религиозната „изостаналост“, а носенето на традиционно облекло е подложено на атаки с твърдението, че то е символ на „патриархално подчинение“ (Eminov, 1997, 58-59). Относително затвореният живот в техните общности, религиозността, която противоречи на официалната комунистическа идеология, както и естетическата конфронтация със социалистическия идеал за модерна жена, превръщат мюсюлманките в трудно контролируема група. Под лозунга за модернизация на мюсюлманките се прилагат различни административни „мероприятия“: специални курсове за „жени-активистки“, курсове за „битова култура“, мерки

²⁰ Вж. и Петров, Мюсюлюмов (1966); Юнузов (1980); Алиев (1980) и др.

за привличане на жените за членство в Комсомола и БКП (Муратова, 2013; Nahodilova, 2010). Както образно се изразява и Теа Хаджиристич: „Телата на мюсюлманките се превръщат в публична сцена не само за еманципацията на жените, но и за социализма, и всичко, което той обещава“ (Hadžiristić, 2017, 196).

Ключови „агенти“ за достигането до жените и тяхното всекидневие са преди всичко учителите и главно учителките. Учителките се оказват важни фигури за провеждането на политиката към жените, особено за ограмотяването, пропагандирането на „разфереджаването“ и модернизирането на бита (Муратова, 2012; Попова 2021, 120). Важни задачи за провеждането на тези политики се възлагат и на лекарите (и акушерките). Именно в този фокус женското тяло се оказва важен символен терен, върху който се разиграват идеите и политиките на управляващите за прогрес и еманципация.

Дневникът на селският лекар – санитарното „разузнаване“ за женските тела, „битовата революция“ и „пътят“ в междуредието на партийното доктринерство

*„Този дневник е започнат на 21.11.1961 г. от деня на дипломирането ми и свършва на 1.09.1965. В него е записано всичко подробно през този период по дати. Според мен, той би заменил спомените ми за работата в Кърджалийския окръг през посочения период отлично. Даже възнамерявам да го предложа за публикуване“.*²¹ От уговорките на Гани Ганев личи преднамереността на водените в дневника бележки, а крайната дата на записките е показателна – според него тогава той завършва успешно „битовата революция“ в Безводно²², а заедно с това достига и до важен биографичен праг – след почти десетилетно отлагане, амбициозният Ганев става член на БКП.²³

²¹ ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 1, л. 2.

²² 5.07.1965: *Дали е необходимо да се пише по-нататък дневник. Струва ми се, че не ще бъде необходимо. Та дейността на здравните служители в района постигна онова, което се извършва в най-развитите здравни служби в страната. Вече дейността на здравната служба в района е равна на образцовите...Здравната служба в Безводно постигна онова, за което са се борили други здравни служби 30 години...* (ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 4, л. 271).

²³ От 1955 г. Гани Ганев е кандидат-член на БКП, но през 1957 г. амбициозният студент е разочарован: *„отпаднах от кандидат-партийния състав поради*

В края на ноември 1961 г. току-що дипломираният лекар с журналистически амбиции пристига в Кърджали и настоява да бъде изпратен в някой от селските здравни участъци на окръга: *Не бе случайно, че при разпределението на нашия курс за работа пожелах Кърджалийски окръг. Зная, че в този окръг социализмът се строи по всички показатели на живота... културната революция в цялата страна... предизвикателството... Моето отиване в Кърджалийски окръг от едни се считаше за „вестникарска жертва“, а от други – „лудост“, ... „самозаточение“.*²⁴

Първото му назначение е в с. Костино за около 2 месеца, а в самото начало на 1962 г. е пренасочен към с. Русалско. Там Ганев не успява да се сработи с фелдшера, акушерката и с „местните партийци“ и само след половин месец потегля по 15-километровата катърска пътека към с. Безводно.²⁵ Д-р Гани Ганев пристига в с. Безводно малко след приключването на кооперирането в селото и след първата вълна на административното „преобличане на жените“.²⁶ Част от Безводно по това време е и обезлюдено – една от махалите например е изцяло изселена в месеците преди идването му.

Още в началото на дневника докторът представя накратко историята на здравния участък в Безводно до неговото пристигане на 22.01.1962 г. Фелдшерският пункт в селото е открит през лятото на 1959 г. с първи назначен лекар д-р Иван Иванов – според информацията на Ганев – той „по наказание е понижен във фелдшер“ и работи в селото около 3 месеца. Малко по-дълго (от ноември

някакво решение на ГК на БКП в София за намаляване на интелгентския състав на партията в столицата. През 1966 г., по предложение на ОК на БКП в Кърджали, е приет за член на БКП – Вж. ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 2, л. 5-6. В записките от дневника, обявявайки подпечатването на партийната му книжка, той патетично обявява: „И от 25 февруари 1965 г. съм в редовете на Партията. Отново в железните редици на Партията!“ – ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 4, л. 268.

²⁴ ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 4, л. 9-10.

²⁵ Пак там, л. 10-14.

²⁶ След някои опити от 1958 г., реализацията на планираната „културна революция“ започва през следващата година с т.нар. „разфереджаване“, т.е. насилствено премахване на традиционното облекло (фереджета, шамии, шалвари, фесове, кюляфи). Кампанията продължава през първата половина на 60-те години и в нея са обхванати не само помаците, но и турците, и другите мюсюлмански общности. Всъщност тя никога не приключва напълно, понеже всяко отслабване на административния натиск води до възстановяване на носенето на отличително облекло. Вж. Маринов (2009), Муратова (2010).

1959 до януари 1961 г.) в Безводно остава фелдшерът Вилхелм Евтимов. Според дневниковите записки, тогава са оборудвани фелдшерският пункт и родилният дом, и започват редовните прегледи, имунизации и реимунизации. Г. Ганев цитира и водената по това време статистика, като отбелязва високата детска смъртност. Новодошлият лекар на Безводно поема здравната служба от „новозавършилия“ д-р Хр. Цветански, който прекарва в селото точно една година, като по това време фелдшерският пункт е преобразуван в *Общинска здравна служба*.²⁷

При назначаването на д-р Г. Ганев здравната служба (от 1959 г.) се помещава в постройка от 1935 г. (първата административна сграда в селото), в която преди това се е помещавало кметството. Освен лекарският кабинет, там е подготвен и стационар с 5 болнични легла в 3 стаи. На 200 метра от здравната служба, в изоставена при изселническата вълна двуетажна къща, е оборудван и родилен дом (открит през 1960 г.). Към момента, в който д-р Ганев „поема службата“, там няма медицинска сестра, а последната акушерка е напуснала малко преди това. Той отбелязва, че за 1961 г. е имало едва 12 раждания в родилния дом и че „починалите две родилки през тази година оказват лошо влияние върху авторитета на здравната служба“.²⁸

30.01.1962. Направих БЦЖ на детето, което се роди на 28.01. Това е първото родено дете след идването ми в Безводно. Родил се у дома. Съобщи ми на другия ден след раждането. Ходих в дома, направих му противотетаничен серум... Кръстих детето Вилдан...²⁹

08.02.1962. Тая сутрин втора бременна роди в дома си. Раждането бе укрито от мен. Съобщи ми след като жената е родила. ... Предложих хоспитализация на родилката и новороденото, но близките категорично отказаха.³⁰

В следващите страници на *Дневника* буквалното преследване на бременните жени и „вкарването“ им в родилния дом е представено като най-съществена част от усилията на „образцовия“ лекар.

След почти 6-месечна кореспонденция и телефонни разго-

²⁷ ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 4, л. 28-29.

²⁸ Пак там, л. 30. Малко по-късно и след няколко писма до Окръжния народен съвет да изпратят акушерка в селото, Гани Ганев отбелязва: „12.02.1962г. Няма изгледи в Безводно да се изпрати акушерка. Нямамо кадри, в окръга се чувствал голям недостиг от такива медицински работници...“ – Пак там, л. 42.

²⁹ Пак там, л. 33.

³⁰ Пак там, л. 38.

вори с Окръжния комитет на БКП в Кърджали и със Здравното министерство, в селото е командирована акушерка от окръжната болница.³¹ През февруари 1963 г. пристига и специално назначената акушерка – Юмню Х. от Момчилград, завършила акушерско образование в Пловдив през 1961 г. Докторът не се въздържа да екзотизира в записките си при описанието ѝ: „... черни очи и млечно-бяла кожа. От нея лъха югът и страстта на испанките“.³²

Рекапитулирайки първата си година в Безводно, д-р Ганев посочва, че са починали 2 деца от 35 родени през 1962 г., като само 7 от ражданията са в здравния център. Това, което той нарича „метод на активно издирване на болни, деца и възрастни“, е не просто всекидневно обхождане и проверки по къщите и организиране на здравни беседи (74 за 1962 г.³³), а и – по изразу на доктора – мобилизиране на „санитарен актив за ранно откриване на бременни жени и раждане в родилния дом“. В женското „разузнаване“ към началото на 1963 г. той разработва „актив“ от 22 жени, които плътно да следят бъдещите родилки в селото:

Задачите им са следните. Жените обикновено си споделят дните за менструация, закъснението и т.н. Тия закъснения да ми се съобщават. Заедно с това да ми съобщават някои прояви в края на бременността. Например санитарният актив в последния месец ще наблюдава всеки ден дадена бременна: ако някоя сутрин бременната не отиде за вода или не се яви в двора – да ми се сигнализира за този факт. Заедно с това всички жени около бременната ги обвързвам в наше разузнаване. В това отношение ще използвам най-вече враждебно настроените към бременната – обикновено враждующащите изнасят тайни от семействата на противниците си. С една дума: мощно разузнаване около бременните и вадене от домовете им, като с въдица и довеждане в родилния дом“.³⁴

Особено осъдителен е тонът по адрес на семействата на партийните функционери и служителите в селото: „жената на бригадира Ибрям Г., родила в дома, ще порицавам на български и турски език“ – посочва той, а заради раждането у дома на Мюмюня Ю.

³¹ Пак там, л. 108-109.

³² Пак там, л. 150.

³³ Пак там, л. 132.

³⁴ Пак там, л. 135.

заплашва да предложи за наказание съпруга ѝ – служител в общинския съвет.³⁵ С особено задоволство докторът описва, че в здравния дом е родила снахата на имама Реджеп Ф.³⁶

Месец след идването в Безводно, д-р Ганев започва и бурна „кореспондентска“ дейност. На 3 февруари 1962 г. той отбелязва изпращането на първата си дописка за вестник „Нов живот“ – очерк за високодобивника в тютюнопроизводството Салим И.³⁷ Въпросът за ражданията в селото докторът огласява в дописка в същия вестник от декември 1962 г., озаглавена „В плен на суеверието“.³⁸ В *Дневника* той отбелязва, че в статията си критикува конкретно и председателя на Селския общински народен съвет (СОНС) „за това, че другарката му е родила у дома, че дъщеря му е родила у дома“.³⁹ Напрежението между лекаря и представителите на местното ръководство очевидно ескалира – в дневниковите записки на няколко места той ги нарича „реакционери с партийен билет“.⁴⁰ Разразилият се малко по-късно конфликт за известно време е отложен, защото, само няколко дни след публикуването на статията, името на Гани Ганев „се чува“ в национален ефир – заради тежко раждане и невъзможното придвижване по затрупаната от снега катърска пътека, докторът „урежда“ (чрез първия секретар на БКП в Кърджали) в Безводно да пристигне „вертолет“ с лекар от София и да се извърши на място животоспасяваща операция. Въпреки очевидно спешната ситуация, на място успява да дойде и журналист – кореспондент от Кърджали и още същата вечер Радио София отразява подобаващо събитието. Докторът гордо отбелязва:

„Цяла България узна за героичния подвиг на нашите смели летци, за грижите на Партията и народното правителство, които полагат за турското население в нашата страна... Юнзиле С. бе спасена благодарение грижата и

³⁵ Пак там, л. 134.

³⁶ Пак там, л. 146-146.

³⁷ Пак там, л. 36. Докторът твърди, че само през 1962 г. подготвя, изпраща за публикуване „206 дописки и статии, от които 186 бяха поместени в окръжния и други вестници...“ (л. 133)

³⁸ Ганев, Г. (1962) В плен на суеверието. *Нов живот*, 01.12.1962.

³⁹ ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 4, л. 131.

⁴⁰ Пак там, л. 121, 131. Сред стотиците статии и дописки на д-р Ганев през следващите години са публикувани и няколко в специализирания медицински печат. Вж. Ганев, Г. (1967) Проучвания върху раждаемостта сред жителите туркини и детската смъртност в района на здравната служба в с. Безводно, Кърджалийски окръг. *Акушерство и гинекология*, бр. 3, 272-276; Ганев, Г. (1969) Десет години здравна служба. *Здравен фронт*, бр. 19, 17 май, 1.

вниманието, което ни оказа др. Георги Петров, първия секретар...“.⁴¹

Амбициозният „отличник в бяло“⁴² не се задоволява само с тясно медицинските аспекти на работата си в Безводно. Съдейки по размаха, прочетен в *Дневника*, той е амбициран да осъществи на практика в Безводно партийните директиви за „социалистическата културна революция“. През май 1963 г. той организира „седмица на съветското здравеопазване“⁴³, а месец по-късно представя специална програма за изграждане на „Здравна служба за комунистически труд“:

*Ще започнем колективно изучаване на решенията на Осмия конгрес на БКП... Ще изучаваме опита на челните здравни служби в България и в Съветския съюз, ще се изградим като нови и истински строители на новия живот.*⁴⁴

Още през 1962 г. Г. Ганев чертае амбициозен „План за Подобряване битовите условия на семействата от Безводненски съвет и хигиенизирае на района му 1962–1964 г. От записките в *Дневника* става ясно, че той е добре запознат с „челния“ опит – съветския азербайджански модел на т. нар. „Геокчайски опит“⁴⁵, приложен вече малко по-рано в България като „почина от с. Обнова“⁴⁶:

*Общественият характер на нашето здравеопазване намери своя конкретен израз в разгърналото се през последните 12 години всенародно движение за висока санитарна култура, за хигиенизиране, благоустрояване и озеленяване на населените места. Изучавайки и внедрявайки опита на Геокчаевския район на Азербайджанска ССР, това движение превърна и превръща нашите изостанали в миналото райони в благоустроени в санитарно-хигиенно отношение... Отзовавайки се на всичко това от 1962 г. насам в района на Безводненския съвет се извършиха големи мероприятия за подобряване на битовите условия на населението. Основна роля за това изигра приетия на сесия план за подобряване на битовите условия на населението от Безводненски съвет и полагане основите за изграждане Безводненски съвет образцов като хигиеничен до 9.09.1964 г.*⁴⁷

⁴¹ ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 4, л. 127-129.

⁴² Цитатът е от дописка с такова заглавие в „Нов живот“ (бр. 92, 29 август 1963).

⁴³ ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 4, л. 159.

⁴⁴ Пак там, л. 173.

⁴⁵ Повече за ролята на „лекарят като възпитател“ и за здравните кампании в Съветски Азербайджан вж. Braun (2009: 135-138).

⁴⁶ ДА – Кърджали, ЧП 161, оп. 1, а.е. 4, л. 176.

⁴⁷ Пак там, л. 226.

Доктринерският проект за „битовата революция в с. Безводно“⁴⁸, ръководен от д-р Ганев, разбира се, е отразен подобаващо в партийните документи и във всички достъпни медии на регионално и национално равнище. Докторът подробно изброява и цитира в *Дневника* кореспонденцията си за набавянето на дефицитните стоки не само с окръжния партиен „актив“, а и с „отговорни другари“ на централно равнище⁴⁹. Той екзалтирано описва кервана от почти 150 катъра, натоварени с легла, тюфлеци, шкафчета, маси и столове, който се проточва между селата Комунига и Безводно на 18 юни 1962 г.: *За пръв път откакто съществува Безводно, както твърдят старците, толкова много катъри в един ден отиват в Комунига за стоки. Цялото село се насъбра да посреща и да гледа огромния керван, изпълнил 7-8 км.*⁵⁰ До края на 1964 г. д-р Ганев с гордост отчита, че табелки за “образцови и хигиенни домове” получават 56 къщи („1/3 от домовете в района“⁵¹). В записките си с почти маниакална скрупулознаост той инвентаризира „битовата революция“:

*„През 1944 г. има 1 легло в селото... До края на юли 1965 г. – 432 легла пружинени, 7 спални и 11 детски легла. ... Но тия, които се изселиха, взеха със себе си и закупените си по нашия план легла... Дюшеци – 463 двойни и 145 единични; 325 кухненски шкафчета; 300 маси; 1860 столове; 125 готварски печки; 128 мивки; 141 радиоапарати; 68 шевни машини; 240 ламаринени корита; 672 одеяла... Не се изпълни само доставянето на гардероби – докараха само 2 и с голяма трудност ги продадохме. Не се изпълни и планът с банята – не можахме с катъри да извозим казаните“.*⁵²

Режисираната от доктора локална „културна революция“ се оказва само една от насоките в мащабните му намерения. Още през 1962 г. той решава, че Безводно може да се свърже със шосеен път, и че именно той е човекът, който може да осъществи този амбиционен план. Започва дълга преписка между него, Окръжния народен

⁴⁸ Пак там, л. 31.

⁴⁹ В *Дневника* Ганев публикува и писмото си изпратено до министъра на вътрешната търговия Пeko Таков за намирането и доставянето в с. Безводно на легла, шкафове, гардероби и др. – Пак там, л. 252, 260.

⁵⁰ Пак там, л. 86. Д-р Ганев не пропуска да изброи докараното с „кервана“: „От информацията на магазинера докарани и продадени са 160 легла – пружинени от персон и половина, 180 тюфлеци, 120 шкафчета, 86 маси, 340 стола, 1250 вилици, 1250 лъжици, 600 чинии, 80 одеяла, 50 юргани, 220 чаршафа и др.“ – Пак там, л. 99.

⁵¹ Пак там, л. 102.

⁵² Пак там, л. 264.

съвет, Министерския съвет и Държавния комитет по планиране. Докторът с нескрита гордост „споделя“ в дневника и трите пространни писма (1962, 1963 и 1964 г.), които изпраща и до Тодор Живков. Пътят наистина влиза в държавното планиране и започва неговото трасиране още докато д-р Ганев е в Безводно, но остава под въпрос дали това е показан резултат конкретно от неговите усилия, или намеренията му следват заложили вече държавно-партийни политики за региона.⁵³

Още в първите месеци на престоя си в Безводно д-р Гани Ганев се опитва буквално да „кадрува“ в общината като главен „модернизатор“. Всяко изразено несъгласие или недоволство от представителите на местната администрация е следвано от оплаквания (някои са откровени доноси) за качествата им, които той изпраща към по-високите партийни инстанции, а и дословно пренася в *Дневника*. В записките си, след като „се е опознал“ с местните ръководители, той дава кратки биографични данни за всеки от тях – в жанр, напоящ по-скоро „оперативна“ служебна характеристика, като в края оценките варират от „отърсен от мюсюлманската изостаналост и школуван комунист“⁵⁴ до „реакционер с партийен билет“⁵⁵ или „неграмотен догматик“⁵⁶. През февруари 1964 г. д-р Ганев присъства и активно насочва директната чистка и дирижирана смяна на ръководствата в Общинския партийен комитет, Общинския народен съвет и ТКЗС, проведена в присъствието на Зиа Харунов от ОК на БКП – Кърджали.⁵⁷

„Докторът от Безводно“ в преднамерените си дневникови записки регистрира грижливо и друга открояваща се линия, свързана преди всичко с жените в селото. Още при първото лекарско обхождане на къщите в общината през февруари 1962 г., д-р Ганев отбелязва, че част от снахите в селото са от съседните помашки села и угоднически адаптира наблюденията си към „пулса“ на партийно предписаните трактовки:

Населението от Безводненски съвет е от турска народност. То говори турски, изповядва мюсюлманска религия. Наред с това обаче и в самото население има запазени черти от чисто славянски характер: свободолобивият дух, чистосърдечие, с което посрещат външни

⁵³ Пак там, л. 155, 189, 257-258 и др.

⁵⁴ Пак там, л. 65.

⁵⁵ Пак там, л. 121.

⁵⁶ Пак там, л. 191.

⁵⁷ Пак там, л. 192-195.

лица, безграничното гостоприемство. Наред с това, правят впечатление и личните външни характерни черти на местните хора, които са специфични за славяните: бяла кожа, руси коси и вежди и др. ... По-голямата част от населението на Безводенски съвет е с такива външни черти, които по нищо не се отличават от българомохамеданите например от съседното село Рибен дол. Наред с това, в района на Съвета има много стари и млади жени, които са чисти българомохамеданки и говорят български език. Някои семейства имат роднини – българи от Пловдивски окръг, с които още се родяват. Всички тия неща показват, че населението от този съвет, макар в днешния си вид да се нарича турци и да живее по турски, то е потомък на потурчените Българи от Родопа.⁵⁸

Всички жени мюсюлманки, говорещи български език от махалите на Безводно, подробно и поименно са представени от доктора в перфидни изчисления и формули за процентна „българскост“ на семействата:

26.02.1962. Вчера в 18.00 дойде при мен Салих М. от махала Гоганлар. Той ми съобщи, че майка му е тежко болна и ме помоли да отида да я прегледам... Зекия – болна след грип – с пневмония... Заговори ме на български – българомохамеданка... Горелеха болни двете деца на Салих. Лежеше болна и снаха му Азизе. В семейството се говореше само на турски... Децата въобще не знаят български... Та защо децата на тази стопроцентова българка да се считат само за турци?...

От 16-те къщи, в които влязох в Гоганлар, в 9 от тях майката е българка /българомохамеданка/. Та, 50 на 100 в тия 9 къщи по майчина линия са българи?! Не е ли време тия хора да осъзнаят българския си произход?... Престъпно е в годините на народната власт, в годините на свободата, да се затрива от паметта на децата българския произход на майките им и бабите им, да се потурчват и днес тия българчета и българки... Сигурно тия българомохамеданки ги пишат в паспортите туркини. Това ще бъде повече от жестоко. По такъв начин се узаконява официално потурчването тия българки!...

В Гоганлар има и такъв случай. Исуф Д. по майка е българин, неговата жена Асиле е също българка. При това положение децата на тия двама души се водят турци. Та това е съвсем неправилно. От кръстосването те 75 на 100 са българи...

Може би като се прочете дневника ми за деня, ще се остане с впечатлението, че проявявам национализъм. Не бих желал да се помисли така от никого. ...Нима ние, които сме тук и народната власт трябва да се намеси в тази историческа неправда, намираща и днес форма на потурчване? Нима това трябва да се премълчава, трябва да се търпи?⁵⁹

Тези наблюдения, макар и в някои по-омекотени формули-

⁵⁸ Пак там, л. 48-49.

⁵⁹ Пак там, 55-57.

ровки, д-р Ганев споделя и в третото писмо, което изпраща до Тодор Живков в края на февруари 1965 г. Макар официалният повод за писмото да е отново въпросът за прокарането на пътя, набраният визионерско самочувствие лекар-графоман (по неговите думи към онзи момент – автор на хиляди „дописки“) прилага и допълнителни материали (с копие до ЦК на БКП), озаглавени от него „Някои мисли по въпроса за турското население в България“. Представяйки се като експерт, който е „в непосредствен контакт с турците и живея и работя с тях“ – Г. Ганев предлага на висшето партийно ръководство конкретни съвети за калибриране на партийната линия към турската общност в страната и конкретно в Кърджалийски окръг.⁶⁰ След като „споделя“ в *Дневника* писмото и *Мислите*, докторът обещава да „помести“ отговора, когато го получи, но до края на записките такъв не се появява.

В следващите бележки Ганев прави утвърдителна ретроспекция на проведената от него *санитарна и културна революция* в Безводно, а малко по-късно обявява, че ще приключва дневника си:

5.07.1965: Дали е необходимо да се пише по-нататък дневник. Струва ми се, че не ще бъде необходимо. Та дейността на здравните служители в района постигна онова, което се извършва в най-развитите здравни служби в страната. Вече дейността на здравната служба в района е равна на образцовите... постигна онова, за което са се борили други здравни служби 30 години...⁶¹

Съществена част от дневниковите записки на д-р Ганев могат да бъдат прочетени в публикуваната му като привидно краеведско изследване книга *Село Безводно в миналото и днес* (Ганев, 1969) – „поръчков творчески проект“, както го определя по-късно репресираният през 1980-те години местен жител – бивш партийен секретар и учител в Безводно – Реджеп Арифов в неговата версия на случилото се с хората в селото през този период (Arifov, 2016: 123).

Заклучение

Случаят с д-р Гани Ганев показва как „културната революция“ от 1960-те години се разгръща не като абстрактна идеологическа програма, а като дълбоко инвазивен, ежедневен и персонализиран режим на *биовласт*.⁶² Лекарят в мюсюлманските села е

⁶⁰ Пак там, л. 200-206.

⁶¹ Пак там, л. 271.

⁶² *Биовластта* се проявява там, където има политическо използване на човешкото тяло в контекста на надзор, обучение, наказание и пр.; „биовластта“

едновременно лечител, администратор, идеологически кадър и дисциплиниращ агент. Трите му функции – медицинска, политическа и административна – се преплитат и произвеждат мощен властови ефект: достъп до интимното, ревизия на културната норма и участие в контролиращите доктринерски механизми. *Дневникът* на Г. Ганев е рядък пример на документ от изследвания период, показващ как биополитиката се разгръща „в действие“ – със специфичен език, стратегии и методи.

Фиксацията върху женските тела не е случайна. Жените и по-специално женските тела се превръщат в основен терен, върху който се упражнява държавната власт – през раждането, през „разузнаването“ на бременните, през атаките срещу традиционното облекло, религиозните практики и семейните роли.⁶³ Ганев създава истинска мрежа за санитарно следене – стратегия не само медицинска, а откровено политическа. Тя става възможна именно защото медицинската професия придава в конкретните контексти и легитимност на иначе дълбоко насилствени интервенции.

Преднамереното изброяване на „смесените“ бракове, поименното проследяване на помашки снахи и аритметиките на „процентна българскост“ показват не визионерство, а амбициозна лоялност към държавната линия. Тези наблюдения не остават изолирани – десетилетие по-късно именно подобни „родословни“ операции стават инструмент на официализираната асимилационна политика от 1980-те години. Така дневникът на Ганев не е просто личен документ, а ранен протокол на бъдещи репресивни практики.

„Геокчайският опит“ и неговото локално приложение в Безводно показват мащаба на идеологическия трансфер между СССР и България: не само политики, но и методи, език, логика на действие. В този смисъл случаят на Ганев е уникален, защото е единственият подробно документиран опит за трансплантация на съветски биополитически модели в микромасштаба на едно родопско село.

В крайна сметка, зад пропагандната фигура на „лекаря-герой“ прозира дисциплиниращият режим на *националкомунизма* – власт, която се стреми да прекрои общността и буквално през телата на жените, през интимното, през ежедневието. *Дневникът* не

се упражнява чрез регулиране на живота – здраве, хигиена, възпроизводство, раждаемост, норми на поведение (Фуко, 1993).

⁶³ Никъде в Дневника д-р Ганев не споменава да следи, да брои или да порицава обрязването през този период.

показва промяна „отдолу“, а инженерство „отгоре“, което използва медицината като технология на властта. Той свидетелства за едно ранно, агресивно и целенасочено навлизане в частния живот на мюсюлманските семейства – предвестник на онези асимилационни политики, които ще се разгърнат в пълния си мащаб през 1980-те години.

Библиография:

Abman, Z. (2024). *Coerced Liberation: Muslim Women in Soviet Tajikistan*. University of Toronto Press.

Arifov, R. (2016). *Bezvodno - ata diyarim*. Смолян: Принта ком.

Behzadi, N. E., & Direnberger, L. (2020). Gender and ethnicity in the Soviet Muslim peripheries: A feminist postcolonial geography of women's work in the Tajik SSR (1950–1991). – *Central Asian Survey*, 39(2), 202-219.

Braun, M. (2009). Epidemics and Revolution: Concepts of Hygiene in the Soviet Union, 1917–1941. – *Zeitschrift für Globalgeschichte und vergleichende Gesellschaftsforschung* (19) 2/3, 119-140.

Buckley, M. (1989). *Women and Ideology in the Soviet Union*. University of Michigan Press.

Ciddi, O. (2021). *Resistance in everyday life and the performativity of the Turkish minority in Bulgaria (1946–1989)*. Thesis (M.A.) - Bogazici University. Institute for Graduate Studies in the Social Sciences.

Clark, K. (1981). *The Soviet Novel: History as Ritual*. University of Chicago Press.

David-Fox, M. (1999). What Is Cultural Revolution? – *Russian Review* 58, 181-201.

Dudoignon, S. A., and Ch. Noack (eds.) (2011). *Allah's Kolkhozes: Migration, De-Stalinisation, Privatisation and the New Muslim Congregations in the Soviet Realm (1950s–2000s)*. Berlin: Klaus Schwarz Verlag.

Edgar, A. (2006). Bolshevism, patriarchy, and the nation: The Soviet “emancipation” of Muslim women in Pan-Islamic perspective. – *Slavic Review*, 65(2), 252-272.

Eminov, A. (1997). *Turkish and other Muslim minorities in Bulgaria*. Psychology Press.

Erolova, Y. (2025). Bulgarian Forced Assimilation Policy and the So-Called ‘Revival Process’ Towards Turks and Muslims in Bulgaria 40 Years Later: Documents, Studies and Memories. – *Histories*, 5(3), 33.
<https://doi.org/10.3390/histories5030033>

Fitzpatrick, Sh. (1999). Cultural Revolution Revisited. – *Russian Review* 58, 202–209.

Goff, K. A. (2021). *Nested nationalism: Making and unmaking nations in the Soviet Caucasus*. Cornell University Press.

Gross, M. (2018). Between party, people, and profession: the many faces of the ‘doctor’ during the cultural revolution. *Medical History*, 62(3), 333-359.

Grossman, J. D. (1973). Khrushchev's anti-religious policy and the campaign of 1954. *Soviet studies*, 24(3), 374-386.

Hadžiristić, T. (2017). Unveiling Muslim Women in Socialist Yugoslavia: the Body between Socialism, Secularism, and Colonialism. *Religion and Gender*, 7(2), 184-203.

Hoffmann M. (2014). *Foucault and Power: The Influence of Political Engagement on the Theories of Power*. London: Bloomsbury.

Höpken, W. (1997). From religious identity to ethnic mobilisation: the turks of Bulgaria before, under and since communism. – Poulton, H. S. Taji-Farouki (eds.) *Muslim identity and the Balkan state*, 54-81.

Ivanov, I., M. Önsoy (2022). From Integration to Assimilation and Forced Migration: An Evaluation of the Bulgarian Communist Party's Turkish Minority Policy. – *Bilig*, (103), 31-58.

Kamp, M. (2011). *The new woman in Uzbekistan: Islam, modernity, and unveiling under communism*. University of Washington Press.

Kandiyoti, D. (2007). The politics of gender and the Soviet paradox: neither colonized, nor modern?. – *Central Asian Survey*, 26(4), 601-623.

Lubanska, M. (2015). *Muslims and Christians in the Bulgarian Rhodopes. Studies on Religious (Anti)Syncretism*. Berlin: De Gruyter Open Publishing House.

Martin, B., N. Beliakova (2024). *Religious life in the late Soviet Union: from survival to revival (1960s-1980s)*. Taylor & Francis.

Martin, T. (2011). *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923–1939*. Ithaca: Cornell University Press.

Michaels, P. A. (2012). *Curative powers: Medicine and empire in Stalin's Central Asia*. University of Pittsburgh Press.

Nahodilova, L. (2010). Communist modernisation and gender: The experience of Bulgarian Muslims, 1970–1990. – *Contemporary European History*, 19(1), 37-53.

Neuburger, M. (1997). Difference Unveiled: Bulgarian National Imperatives and the Re-dressing of Muslim Women in the Communist Period 1945–89. – *Nationalities Papers*, 25 (1997), 169-81.

Neuburger, M. (2004). *The Orient Within: Muslim Minorities and the Negotiation of Nationhood in Modern Bulgaria*. Ithaca: Cornell University Press.

Northrop, D. (2004). *Veiled Empire: Gender and Power in Stalinist Central Asia*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Paert, I. (2004). Demystifying the Heavens: Women, Religion and Khrushchev's Anti-religious Campaign, 1954–64. – Ilić, M., S. E. Reid, L. Attwood (eds.) In: *Women in the Khrushchev Era*. London: Palgrave Macmillan, 203-221).

Prozorov, S. (2014). Foucault and Soviet biopolitics. *History of the Human Sciences*, 27(5), 6-25.

Smith, J. (2017). The Battle for Language: Opposition to Khrushchev's Education Reform in the Soviet Republics, 1958–59. – *Slavic Review*. 76 (4), 983-1002.

Sygelos, Y. (2011). *Nationalism from the Left*. Leiden. Brill.

Tohidi, N. (1998). Guardians of the Nation: Women, Islam and the Soviet Legacy of Modernization in Azerbaijan. *Women in Muslim societies: diversity within unity*, 137-162.

Tokareva, E. (2024). Cultural Revolution as a Social Project in Soviet Russia: Humanitarian Dimension. *Public Organization Review*, 24(2), 675-691.

Аврамов, Р. (2016). Икономика на „Възродителния процес“. ЦАИ. София [Avramov, R. (2016). *Ikonomika na „Vazroditelniya protses“*. TSAI. Sofia].

Алиев, А. (1980). *Формирането на научно-атеистичен мироглед у българските турци*. София: Партиздат, 1980 [Aliiev, A. (1980). *Formiraneto na nauchno-ateistichen mirogled u balgarskite turtsi*. Sofia: Partizdat].

Воденичаров, П. (2011). „Ислямът“ – ръководство на атеиста за борба срещу исляма и комунистическият новогovor. – *Балканистичен Форум* 1, 195-220 [Vodenicharov, P. (2011). „*Islamăt – rûkovodstvo na ateista za borba sreshthu islyama i komunisticheskiyat novogovor*.” Balkanistischen Forum, 1, 195-220].

Волокитина, Т. (2016). В лабиринте национальной политики. Советский фактор и проблема мусульманского населения в Болгарии (40-е–60-е годы XX века). – *Известия на Института за исторически изследвания*, 33(1), 336-371 [Volokitina, T (2016). V labirinte natsionalnoy politiki. Sovetskiy faktor i problema musulmanskogo naseleniya v Bolgarii (40-e–60-e goday HH veka). – *Izvestiya na Instituta za istoricheski izsledvaniya*, 33(1), 336-371].

Ганев, Г. (1969). *Село Безводно в миналото и днес*. София: НС ОФ [Ganev, G. (1969). *Selo Bezvodno v minaloto i dnes*. Sofia: NS OF].

Груев, М., А. Калъонски (2008). *Възродителният процес. Мюсюлманските общности и комунистическият режим*. София: ИИБМ [Gruev, M., A. Kalyonski (2008). *Vazroditelniyat protses. Myusyulmanskite obshtnosti i komunisticheskiyat rezhim*. Sofiya: IIBM].

Груев, М. (2003). *Между петолъчката и полумесеца. Българите мюсюлмани и политическият режим (1944-1959)*, София: ИК Кота, 2003 [Gruev, M. (2003). *Mezhdu petolyachkata i polovmeseza. Bălgarite myusyulmani i politicheskiyat rezhim (1944–1959)*. Sofia: IK Kota].

Груев, М. (2014). Идеологическият завои към национализъм и политиката на БКП към мюсюлманското население в страната в края на 50-те и през 60-те години на XX век – В: Иванова, Е., *Помаците: версии за произход и съвременна идентичност*, София: НБУ [Gruev, M. (2014). *Ideologicheskiyat zavoii kăm natsionalizăm i politikata na BKP kăm myusyulmanskoto naselenie...* In: Ivanova, E. (ed.), *Pomatsite: versii za proizhod i sŭvremenna identichnost*. Sofia: NBU].

Дергалова Н. С. (1963). *Завершающий этап культурной революции в СССР и формирование элементов коммунистической культуры*. Москва: Политиздат [Dergalova, N. S. (1963). *Zavershayushchii etap kul'turnoi revolyutsii v SSSR i formirovanie elementov kommunisticheskoi kul'tury*. Moskva: Politizdat].

Зафер, З. (2021). Депортация или доброволно изселване на турците в комунистическа България? – В: Келбечева, Е., Н. Муратова (ред.), *Гласът на премълчаваните: изследвания в чест на доц. д-р Анастасия Пашова, Благоевград*, БОАСО, 63-96 [Zafer, Z. (2021). *Deportatsiya ili dobrovolno izselvane na turtsite v komunisticheska Bălgariya?* In: Kelbecheva, E. & Muratova, N. (eds.), *Glasăt na premălchavanite...* Blagoevgrad: BOASO, 63-96].

Зафер, З., Муратова, Н. (2022). *Тюркология в изгнание: Мефкюре Моллова: биографично изследване*. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“ [Zafer, Z. & Muratova, N. (2022). *Tyurkologiya v izgnanie: Mefkyure Mollova: biografsko izsledvane*. Blagoevgrad: UI “Neofit Rilski”].

Иванова, Е. (2002). *Отхвърлените "приобщени" или процесът, наречен "възродителен" (1912–1989)*. София: ИИХ [Ivanova, E. (2002). *Othvărlenite “priobshteni” ili protsesăt, narechen “văzroditelen” (1912–1989)*. Sofia: IIKh].

Иванова, Е. (2020). Асимилацията като процес. – In: Капаринар, А., L.

Kayapinar, H. Öztürk, Ö. Nariņ (ed.), *1989 Yılında Bulgaristan'dan Türk Zorunlu Göçünün 30. Yılı*. Çorlu: Çorlu Belediyesi, 137-146 [Ivanova, E. (2020). Asimilatsiyata kato protses. In: Kayapinar, A., L. Kayapinar, H. Öztürk & Ö. Nariņ (eds.), *1989 Yılında Bulgaristan'dan Türk Zorunlu Göçünün 30. Yılı*. Çorlu: Çorlu Belediyesi, 137-146].

Климович Л.И. (1958). *Ислам и женицина*. Москва: Наука [Klimovich, L. I. (1958). *Islam i zhenshchina*. Moskva: Nauka].

Маринов, Ч. (2009). От „интернационализъм” към национализъм. Комунистическият режим, македонският въпрос и политиката към етническите и религиозните общности. –В: Знеполски, И. (съст.) *История на Народна Република България. Режимът и обществото*. София: ИИБМ / Сиела, 477-529 [Marinov, Ch. (2009). Ot “internatsionalizām” kām natsionalizām... In: Znepolski, I. (ed.), *Istoriya na NRB. Rezhimāt i obshtestvoto*. Sofia: ИИБМ / Сиела, 477-529].

Муратова, Н. (2012). Политики на социалистическата власт в България към жените мюсюлманки. –В: Знеполски, И. (съст.), *Да познаем комунизма*, София: ИИБМ, Сиела, 319-370 [Muratova, N. (2012). Politiki na sotsialisticheskata vlast... In: Znepolski, I. (ed.), *Da poznajem komunizma*. Sofia: ИИБМ, Сиела, 319-370].

Муратова, Н. (2010). Грация без фалшификация. Социалистическата власт в България и жените мюсюлманки през 60-те години на XX век. – Балканистичен форум, 1, 159-174 [Muratova, N. (2010). Gratsiya bez falshifikatsiya. Balkanistichen Forum, 1, 159-174].

Назърска, Ж. (2022). *Религиозно културно наследство и атеизъм в комунистическа България (50-80-те год. на XX век)*. София: За буквите - о писменехъ [Nazarska, Zh. (2022). *Religiozno kulturno nasledstvo i ateizām v komunisticheska Bālgariya (50–80-te god.)*. Sofia: Za bukвите – o pismenekh].

Пашова, А., Н. Муратова (2023). „И да се чуе, че в България трепят хората за фереджетата”: Начало на „разфереджаването“ в Гоцелчевския край. – В: Зафер, З. (съст.) *„Името, това ми е лицето”: 50 години от Корнишките протести*. Благоевград: Балканистичен форум. 130-164 [Pashova, A. & Muratova, N. (2023). “I da se chue, che v Bālgariya trepyat horata za feredzhata”: Nachalo na „razferedzhavaneto“ v Gotsedelchevskiya kray. In: Zafer, Z. (ed.), “Imeto, tova mi e litseto”: 50 godini ot Kornishkite protesti. Blagoevgrad: Balkanistichen forum, 130-164].

Петров, П., М. Мюсюлюмов (1966). *Дружни и единни през вековете. Сборник от исторически документи и спомени за турското население*. София: БКП [Petrov, P. & Myuslyumov, M. (1966). *Druzhni i edinni prez vekovete*. Sofia: BKP].

Попова, К. (2021). Темата за „социалистическото преобразование на Родопите“ в изкуството на социалистическия реализъм: оперетата „Айка“ на софийска сцена през 1955. –В: Келбечева, Е., Н. Муратова (ред.), *Гласът на премълчаваните: Изследвания в чест на доц. д-р Анастасия Пашова* [Popova, K. (2021). Temata za „sotsialisticheskoto preobrazovanie na Rodopite“ v izkustvoto na sotsialisticheskiya realizam: operetata „Ayka“ na sofiyska stsena prez 1955. –V: Kelbecheva, E., N. Muratova (red.), *Glasat na premalchavanite: Izsledvaniya v chest na dots. d-r Anastasiya Pashova*]. DocWoment Book Series: Women and Minorities Archives, Volume 7, 113-133.

Стоянов, В. (1998). *Турското население в България между полюсите на етническата политика*. София: ЛИК [Stoyanov, V. (1998). *Turskoto naselenie v*

Balgariya mezhdu polyusite na etnicheskata politika. Sofiya: LIK].

Фуко, М. (2003). *Трябва да защитаваме обществото*. София: ЛИК [Foucault, M. (2003). *Tryabva da zashchitavame obshtestvoto*. Sofia: LIK].

Хаджъ, С. (2022). От вмешателство в турския книжовен език към пълна забрана (езиковата политика на комунистическа България). *Езиков свят-Orbis Linguarum*, 20(2), 206-215 [Khadzhi, S. (2022). *Ot vmeshatelstvo v turtskiya knizhoven ezik kām pālna zabrana*. *Ezikov svyat – Orbis Linguarum*, 20(2), 206-215].

Юнузов, К. (1980). *Формиране на социалистически бит на българските турци*. София [Yunuzov, K. (1980). *Formirane na sotsialisticheski bit na balgarskite turtsi*. Sofia].

Ялъмов, И. (2002). *История на турската общност в България*. София: Илинда-Евтимов ЕООД [Yalāmov, I. (2002). *Istoriya na turtskata obshtnost v Bālgariya*. Sofia: Ilinda–Evtimov EOOD].